pių. „Gedimino kapo“ kalne archeologiniai tyrimai vykdyti 2006 m. (E. Pranckėnaitė), žvalgytas 70 m² dydžio plotas. Kultūrinio sluoksnio ir radinių neaptikta (žr. *ATL 2006 metais*, V., 2007, p. 550). 2008 m. tyrimai buvo tęsiami (A. Simniškytė-Strimaitienė) į P, Krivių g. 19A ir į R, daugiabučių kvartale Filaretų–Krivių–Varpų gatvėse. Tyrimų metu fiksuoti statybiniai archeologiškai nevertingi sluoksniai su keliais XVII–XVIII a. radiniais.

2012 m. vykusių tyrimų metu ištirti 5 šurfai. Šurfai 1–3, 5 buvo 2x1 m dydžio, šurfas 4 – 1,5x1,5 m dydžio, bendras ištirtas plotas siekė 10,50 m².

Šurfas 1 tirtas sklypo P dalyje. Jame fiksuotas 30–95 cm storio XX a. sluoksnis. Po juo buvo 10–60 cm. storio gelsvo smėlio sluoksnis, kuris formavosi iki XIX a. pabaigos natūraliai slenkant „Gedimino kapo“ kalno šlaitui. 0,9–1,2 m gylyje nuo esamo žemės paviršiaus pasiektas įžemis – baltas smėlis.

Šurfas 2 tirtas arčiausiai Krivių gatvės, sklypo R pusėje. Jame fiksuotas 1,9–2,5 m. storio XIX–XX a. kultūrinis sluoksnis. 1,5–1,6 m gylyje nuo esamo žemės paviršiaus aptiktas 2–3 cm storio degėsių tarpsluoksnis su gausiais XVIII a. II puse – XIX a. I puse datuojamais radiniais. Šį degėsių tarpsluoksnį galima datuoti XIX a. I puse. Įžemis pasiektas 1,9–2,1 m gylyje.

Šurfas 3 tirtas sklypo Š dalyje. Jame fiksuoti supiltiniai 60–90 cm storio XX a. IV ketvirčio sluoksniai. Giliau, 65 cm gylyje aptiktas XX a. pradžioje statyto pastato pamatas. Pastatas sugriautas II Pasaulinio karo metu.

Šurfas 4 tirtas sklypo centre. Jame fiksuoti supiltiniai 65–75 cm storio XX a. II puse datuojami sluoksniai.

Šurfas 5 tirtas sklypo V dalyje, nedidelėje „Gedimino kapo“ kalno terasoje. Šurfe fiksuotas 25–75 cm storio XX a. kultūrinis sluoksnis.

Krivių St. 24

In 2012, a field evaluation (five test pits, a total of 10.50 m²) was conducted on the plot at Krivių St. 24, at the foot of Gediminas' Grave Hill, in the Vilnius suburb of Užupis. 25–95 cm thick, 20th-century cultural layers were recorded in test pits 1, 3, 4, and 5 and a 1.9–2.5 m thick, 19th–20th-century cultural layer in test pit 2. 2–3 cm thick undisturbed seams of charcoal with abundant finds from the second half of the 18th – first half of the 19th century were discovered at a depth of 1.5–1.6 m below the current ground surface.

VIRBALIS

Darius Kontrimas

Žvalgomieji tyrimai Virbalyje

Virbalio miestelyje 2012 m. suprojektuotų inžinerinių tinklų vietose Birutės, Kauno, Kudirkos Naumiesčio, Laisvės, Maironio, Raudondvario, Paviržupės, Smėlio, Vištyčio, Vydūno, Vytauto, Žalgirio gatvėse, kurios patenka į Virbalio miestelio istorinį centrą (UK 17125) ir Virbalio senojo miesto vietą (UK 20557), buvo atlikti žvalgomieji archeologiniai tyrimai. Ištirti 92 šurfai ir viena 5x1,3 m dydžio perkasa (iš viso 101,5 m²). Po tyrimų suinventorinti 659 radiniai saugomi Vilkaviškio krašto muziejuje.

Iki XVIII a. Virbalis vadintas Nova Volia. Miestelis formuotas į ŠV nuo Punios girios, į P nuo Širvintos. Virbalis dabartinėje vietoje pradėjo kurtis 1558–1560 m. Pirmą kartą miestelis paminėtas 1536 m., kai karalienė Bona leido prie Prūsijos sienos įsteigti miestelį, jame rengti turgus, laikyti smukles. XVI a. viduryje Virba-

lyje pastatyta bažnyčia. 1558–1560 m. miestelis perplanuotas valakų reformos metu. 1561 m. sudarytame detaliame inventoriuje gyventojai surašyti aplink turgaus aikštę septyniolikoje gatvių, sklypuose, daržuose ir valakuose. Bažnyčios ir klebono žemė buvo miestelio centre, į V nuo turgaus aikštės. 1576 m. Virbaliui suteiktos miesto teisės. XVII a. I pusėje mieste įsikūrė dominikonai. 1643 m. pastatytas mūrinis vienuolynas ir bažnyčia (Baliulis A., Miškinis A., Virbalis, *Lietuvos TSR urbanistikos paminklai*, t. 8, V., 1985, p. 73–122). 1639 m. sudarytame inventoriuje surašyti 329 daržai. Dalis miesto degė XVII a. I pusėje. 1703 m. sudegė parapinė bažnyčia. 1772 m. gaisro metu sudegė maždaug trečdalis miestelio sodybų. XVIII a. dokumentuose minima rotušė, dominikonų vienuolynas su bažnyčia, dominikonų brolijos namas (prie aikštės), parapijos bažnyčia. Manoma, kad beveik visos XVI a. išmatuotos gatvės buvo ir XVIII a. XIX–XX a. miestelio centre, prie turgaus aikštės stovėjo šonais sustatyti vienaukščiai mūriniai namai, ant aikštės ribos stovėjo bažnyčia. Aikštė buvo grįsta akmenimis. Aikštės PV dalyje stovėjo šulinys. 1944 m. atslinkus II Pasaulinio karo frontui, 80 % Virbalio pastatų buvo sugriauta. Centrinėje miestelio dalyje dabar vyrauja XX a. II pusės vieno ir dviejų aukštų pastatai. Iš XIX–XX a. pradžios statinių yra išlikusi evangelikų liuteronų bažnyčia, pastatyta 1879 m., ir keletas mūrinių pastatų.

Pirmą kartą archeologiniai tyrimai Virbalyje atlikti 1992 m. Vydūno ir Vilniaus gatvėse. Vydūno g. 1A sklype ištirti 3 šurfai (iš viso 3 m^2). Jokių archeologinių radinių nerasta. Vilniaus g. 22, Vilniaus ir Maironio gatvių sankryžoje ištirtas vienas 2x2 m dydžio šurfas. Šurfas tirtas iki 2,64 m gylio. 30 cm gylyje buvo atidengta prieškarinio pastato krosnis. Apie 90 cm gylyje buvo atidengti dviejų pastatų fragmentai, statmenai besijungiantys tarpusavyje. Pastato sluoksnyje rasti dviejų puodų dugneliai ir sunykusios XVII a. monetos fragmentas. Po šiuo sluoksniu fiksuota ūkinė duobė su XVII a. pabaigos – XVIII a. koklių ir keramikos šukėmis.

1993 m. A. Strazdas Vilniaus g. 5A ištyrė 3 šurfus (10 m^2). Tyrimų metu fiksuotas iki 70 cm storio permaišytas kultūrinis sluoksnis su XVI a. pabaigos – XVII a. pradžios kokliais. Šurfe 3 fiksuotas 1,3 m storio XVII–XVIII a. kultūrinis sluoksnis su pavieniais radiniais. Tų pačių metų žvalgomųjų tyrimų Vilniaus g. 22 metu buvo ištirta 10 perkasų (106 m^2) ir fiksuotas 1,2–2,5 m storio kultūrinis sluoksnis. Nustatyta, kad Virbalyje XVI–XVIII a. susiformavo 0,9–1,2 m storio kultūrinis sluoksnis, kurio apatinę dalį sudaro 20–50 cm storio miško dirvožemio ar dirbamos žemės sluoksnis. Rasta medinio užstatymo liekanų. Ankstyviausias kultūrinio sluoksnio horizontas datuotas XVI a.

1998 m. atlikti žvalgomieji tyrimai Vilniaus g. 10 ir 12 (G. Vaitkevičius). Sklype 10 buvo ištirti 5 šurfai (5,4 m^2), fiksuotas 0,3–1,2 m storio XIX–XX a. kultūrinis sluoksnis. Sklype 12 ištirti 2 archeologiniai šurfai (4,8 m^2), fiksuotas iki 3 m storio XVII–XX a. kultūrinis sluoksnis. Nustatyta, kad archeologiškai vertingas kultūrinis sluoksnis prasideda 1–1,2 m gylyje. Jame gausu keramikos bei koklių. 2000 m. Paviržupės g. 4 žvalgomųjų tyrimų metu ištirtos 8 perkasos (14 m^2), archeologiškai vertingo kultūrinio sluoksnio neaptikta.

2012 m. tyrimų metu nustatyta, kad **Smėlio gatvėje** archeologiškai vertingas kultūrinis sluoksnis nesusiformavęs. Čia fiksuotas 0,3–1,4 m storio XIX–XX a. kultūrinis sluoksnis su pavienėmis žiestų puodų šukėmis. Fiksuoti griuvenų sluoksniai sietini su XIX a. pabaigos – XX a. I pusės statiniais, kurie buvo sugriauti II Pasaulinio karo metu. Smėlio gatvė išasfaltuota

ir tokiu būdu pakelta aukščiau. Tad, jei čia ir buvo archeologiškai vertingų kultūrinio sluoksnio horizontų, jie greičiausiai jau suardyti XX a.

Archeologiškai vertingas kultūrinis sluoksnis **Vydūno gatvėje** taip pat neaptiktas, rastos tik kelios pavienės keramikos šukės. Šurfuose fiksuotas 0,45–1 m storio XIX–XX a. kultūrinis sluoksnis.

Birutės gatvės dalyje iki sankryžos su Vilniaus gatve fiksuotas 1–1,8 m storio XVII–XX a. kultūrinis sluoksnis. Gatvės P dalyje jis neintensyvus ir maišytas ankstesnių grunto kasimo darbų metu. Šurfe 31 po XIX–XX a. I pusės grindiniu fiksuotas neintensyvus XVII–XVIII a. kultūrinio sluoksnio horizontas. Šurfuose 32, 33 fiksuoti griuvenų ir miestelio atstatymo metu suardyti sluoksniai su pavieniais XVII–XVIII a. radiniais.

Maironio gatvės atkarpoje iki sankryžos su Vilniaus gatve fiksuotas 0,5–1,4 m storio XVI–XX a. kultūrinis sluoksnis. Gatvės P dalyje jis neintensyvus ir maišytas, išskyrus šurfą 35, kuriame H_{abs} 62,85–62,90 m gylyje fiksuotas XVII a. kultūrinio sluoksnio horizontas. Šurfe 39, tirtame gatvės Š dalyje, 1,2–1,3 m (H_{abs} 57,35–57,45 m) gylyje fiksuotas neintensyvus XVI–XVII a. kultūrinio sluoksnio horizontas (1 pav.). 1993 m. Vilniaus g. 22 sklype vykdytų tyrimų metu toks kultūrinio sluoksnio horizontas buvo intensyvesnis, tačiau tirtasis šurfas 39 yra arčiau pačios gatvės ir viršutinė sluoksnio dalis galėjo būti nukasta, suardyta gatvės tiesimo metu bei kitų grunto kasimo darbų metu. Šurfo 90 stratigrafija (po XIX–XX a. grindiniu fiksuotas smėlio sluoksnis) parodė, kad turgaus aikštės paviršius XIX–XX. a galėjo būti nemažai pakeltas (per 50–60 cm aukščiau), nei jis buvo XVII–XVIII a. Tačiau tam prieštarautų šurfo 44 stratigrafija, kur po tokiu pačiu grindiniu storas smėlio sluoksnis kaip šurfe 90 nefiksuotas. Tikėtina, kad XVII–XVIII a. aikštės paviršius žemėjo Š–P kryptimi, o XIX–XX a. prieš aikštės išgrindimą akmenimis jis buvo išlygintas.

0 5 cm

1 pav. Žiesto puodo dalis iš šurfo 39. D. Kontrimo nuotr.

Fig. 1. Part of a hand thrown pot from test pit 39

0 5 cm

2 pav. Žiesto puodo dalis iš šurfo 46. D. Kontrimo nuotr.

Fig. 2. Part of a hand thrown pot from test pit 46

Vištyčio gatvėje aptiktas 30 cm (gatvės P dalyje) – 1,7 m (gatvės vidurinėje dalyje) storio XVII–XIX a. kultūrinis sluoksnis. Gatvės P dalyje archeologiškai vertingas sluoksnis nesusiformavo. Gatvės centrinėje dalyje šurfuose 26, 27 fiksuotas maišytas XVII–XIX a. kultūrinis sluoksnis, o šurfe 28 – po XIX–XX. a I pusės grindiniu aptiktas intensyvus XVII–XVIII a. kultūrinio sluoksnio horizontas.

Vytauto gatvėje fiksuotas 0,3–2 m storio XVI–XX a. kultūrinis sluoksnis. Intensyviausias jis gatvės P dalyje – šurfe 46, 1,1 m gylyje, kur fiksuotas XVI–XVII a. kultūrinio sluoksnio horizontas (2–4 pav.). Tačiau toliau į Š nuo miestelio centro (nuo šurfo 46) kultūrinis sluoksnis neintensyvus ir maišytas ankstesnių grunto kasimo darbų metu. Žemiausioje gatvės vietoje, tarp namų 2 ir 2B vertingas kultūrinis sluoksnis nefiksuotas – čia buvusio upelio slėnio vietoje kultūrinis sluoksnis permaišytas upelio melioravimo darbų metu. Tikėtina, kad ši vieta XVI–XVII a. ir nebuvo užstatyta – upe-

0 5 cm

3 pav. Karnizinio koklio fragmentas iš šurfo 46. D. Kontrimo nuotr.

Fig. 3. A fragment of a cornice stove tile (Gesimskachel) from test pit 46

0 5 cm

4 pav. Plokštinių koklių fragmentai iš šurfo 46. D. Kontrimo nuotr.

Fig. 4. Fragments of panel stove tiles (Blattkacheln)

0 3 cm

5 pav. Molinės keptuvės rankenos dalis iš šurfo 49. D. Kontrimo nuotr.

Fig. 5. Part of a clay frying pan handle

lio potvynių metu turėjo būti užsemiamas nemažas plotas, kur ir dabar plyti sodai. Gatvės Š dalyje (aukščiausioje vietoje) archeologiškai vertingas kultūrinis sluoksnis neaptiktas – jis nesusiformavęs arba suardytas.

Vytauto, Kauno gatvėse, Laisvės skersgatvyje archeologiškai vertingas kultūrinis sluoksnis neaptiktas – šioje vietoje taip pat galėjo būti dirbami laukai, o pati vieta galėjo būti užsemiama buvusio upelio potvynių metu. **Laisvės gatvėje** fiksuotas 0,7–1,4 m storio XIX–XX a. kultūrinis sluoksnis su keliomis pavienėmis XVII–XVIII a. keramikos šukėmis. Grunto sluoksniai čia permaišyti ankstesnių grunto kasimo darbų metu. **Kauno gatvėje** fiksuotas 0,5–1,6 m storio XVII–XX a. kultūrinis sluoksnis. Gatvės Š dalyje archeologiškai vertingas kultūrinis sluoksnis nesusiformavęs arba maišytas – čia fiksuoti XX a. perkasimai. Gatvės P dalyje (šurfas 68) fiksuotas neintensyvus XVII a. kultūrinio sluoksnio horizontas. **Žalgirio gatvėje** fiksuotas 0,7–1,8 m storio XVIII–XX a. neintensyvus ir maišytas kultūrinis sluoksnis. Grunto sluoksniai tirtuose šurfuose maišyti XX a. vykdytų grunto kasimo darbų metu. Supiltiniuose sluoksniuose aptikta keletas pavienių XVIII a. datuotinų keramikos šukių. **Kudirkos Naumiesčio gatvėje** fiksuotas 60–90 cm storio XVI–XX a. kultūrinis sluoksnis. Tirtuose šurfuose 40–80 cm gylyje fiksuotas XVI–XVII a. kultūrinio sluoksnio horizontas sietinas su vienu iš miestelio gaisrų. **Raudondvario gatvėje** aptiktas 0,6–1 m storio neintensyvus ir maišytas XIX–XX a. kultūrinis sluoksnis su keliomis pavienėmis XVIII a. keramikos šukėmis. Šurfe 84 iki 1,8 m gylio fiksuoti upelio suneštiniai sluoksniai.

Šurfo 71 vietoje iškastoje perkasoje atidengti 6 kapai be įkapių, datuojami XVI–XVII a. (dabartinio parko vietoje pagal XVI a. vidurio inventorių buvusi bažnyčios žemė su kapinėmis). Mirusieji laidoti aukštielninki, PR–ŠV kryptimi, rankos sulenktos ir sudėtos pilvo srityje. Laidota vinimis sukaltuose lentiniuose karstuose. Laidota du kartus toje pačioje vietoje – išskirti du palaidojimų horizontai. Šioje vietoje atidengtas senkapis rodo, kad miestelio išplanavimas ir gatvių tinklas nuo XVI–XVII a. kiek pasikeitė – dabartinės gatvės vietoje greičiausiai buvo kapinių teritorija, o pati gatvė galėjo būti kiek toliau į R nuo dabartinės.

The field evaluation in Virbalis

In 2012, an evaluation (92 test pits and one 5 x 1.3 m trench, a total of 101.5 m^2) was conducted at the sites of planned utility lines on Birutės, Kauno, Kudirkos Naumiesčio, Laisvės, Maironio, Raudondvario, Paviržupės, Smėlio, Vištyčio, Vydūno, Vytauto, and Žalgirio streets, which are in the historic town centre of Virbalis and the site of the old town. No archaeologically valuable cultural layer was discovered on Laisvės, Smėlio, or Vydūno Streets or Kauno, Laisvės, or Vytauto alleys.

A 0.3 m (S side of the street) – 1.7 m (central carriageway) thick, 17th–19th-century cultural layer was found on Vištyčio Street, a 1–1.8 m thick, 17th–20th-century cultural layer on Birutės Street to the intersection with Vilniaus Street, a 0.5–1.4 m thick, 16th–20th-century cultural layer (Fig. 1) in the Maironio Street section to the intersection with Vilniaus Street, a 0.3–2 m thick, 16th–20th-century cultural layer (Figs. 2–4) on Vytauto Street, a 0.5–1.6 m thick, 17th–20th-century cultural layer on Kauno Street, a 0.7–1.8 m thick, 18th–20th-century mixed cultural layer with few traces of human activity on Žalgirio Street, and a 60–90 cm thick, 16th–20th-century cultural layer on Kudirkos Naumiesčio Street. A 16th–17th-century cultural layer horizon connected with one of the town's fires was discovered at a depth of 40–80 cm in the test pits. A 0.6–1 m thick 19th–20th-century mixed cultural layer with few traces of human activity and several isolated 18th-century potsherds was recorded on Raudondvario Street.

Six 16th–17th-century burials without grave goods were unearthed in the trench. Church land with a cemetery existed at the site of the present-day park according to a mid-16th-century inventory. The individuals had been interred supine, in a SE–NW direction, and in board coffins. The arms were bent and placed in the abdominal area. Two burial horizons were distinguished. The located old cemetery attests that the town planning and street network has changed somewhat since the 16th–17th century: a cemetery probably existed at the site of the present-day street, and the street itself could have been somewhat further E of the present-day one.

ŽAGARĖ

Ernestas Vasiliauskas

Tyrimai Miesto aikštėje

2012 m. balandžio–lapkričio mėnesiais buvo tęsiami (pradėti 2011 m.; *ATL 2011 metais*, V., 2012, p. 544–551) archeologiniai tyrimai ir žvalgymai Žagarės Miesto aikštės vietoje (buvusioje Naujosios Žagarės turgavietėje) (UK 30333) (Joniškio r.). Jų metu žvalgytas iki 40–50 cm gylio nukasamas supiltinis žemės sluoksnis. Bendras žvalgytas plotas apėmė 9460 m^2. Detalieji archeologiniai tyrinėjimai vykdyti lietaus kanalizacijos trasų, elektros apšvietimo stulpų vietose (tirtas bendras 281,3 m^2 plotas), papildomi archeologiniai žvalgymai – elektros kabelio trasų vietose (žvalgytas bendras 320,5 m^2 plotas). Lapkričio mėnesį pajungimo prie miesto elektros tinklų prieduobių vietose iškasti 6 šurfai (ištirtas bendras 15,1 m^2 plotas), žvalgytos trasos (žvalgytas bendras 96,1 m^2 plotas).

Miesto aikštės 23 kieme rugsėjo mėnesį iškastas 1 šurfas (2,25 m^2). 1980 m. nugriauto pastato vietoje (*Miesto aikštės 15*) lapkričio mėnesį žvalgytas nukasamas paviršinis sluoksnis (bendras 209 m^2 plotas). Bendras ištirtas plotas Miesto aikštėje 2012 m. siekia 507,65 m^2,